

05 AGUSTOS 1987

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
D E R G İ S İ

SAYI : 2

KAYSERİ—1985

LOKMAN HEKİM VE ÖĞÜTLERİ

Ahmet GÜL

Adı ve Nesebi :

Lokmân ismi Arapça değildir. Onun, ilk çağda yaşayan Yunan Hekimi Galenos olduğunu ve İslâm dünyasına sonradan değişerek girdiğini ileri sürenler vardır. Âd oğlu Lokman ile karıştırıldığı gibi, Bile'am (Bel'am) ve Ahikâr ile de karıştırılır (1).

İslâm literatüründeki adı : Lokmân b. Bâ'ûr (Bâ'ûrâ) (2) b. Nâhûr b. Târih (Âzer) (3).

İbn İshâk (Ö. 151 H./768 M.)'ın söylediğine göre nesebi, 4. kuşakta Hz. İbrâhîm'e varır (4).

Vehb b. Münebbih (34 - 114 H./654 - 732 M.)'e göre Hz. Eyyûb'ün kızkardeşinin, Mukâtil (Ö. 150 H./767 M.)'e göre ise onun teyzesinin oğludur (5).

es-Süheylî (508 - 581 H./1114 - 1185 M.)'ye göre : Lokmân b. Ankâ' b. Sîrrûn. Bin yıl yaşamış ve Hz. Dâvûd'a yetişip, ondan ilim öğrenmiştir. Hz. Dâvûd'un peygamberliğinden önce fetvâ veriyordu, o peygamber olunca fetvâyı bıraktı. Bir rivayete göre de bin peygambere talebelik yapmıştır (6).

İşi :

el-Vâkıdî (130 - 207 H./747 - 823 M.) diyor ki : İsrail oğulları arasında hâkimlik ve kadılık yapardı (7). Zina eden kadını recm ile, hırsız da elini kesmek suretiyle ilk önce o cezalandırmıştır (8).

(1) Meydan Larousse, VIII/41, s. 3.

(2) el-Hâzin, Alâu'd-Dîn Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, Lübbâbu't-Te'vîl fi Ma'âni't-Tenzîl, III/522, Mısır 1304 H.

(3) Hz. İbrâhîm'in babası.

(4) Miras, Kâmil, Tecrid-i Sarîh Tercemesi, IX/162, Ankara 1971.

(5) es-Sa'lebî, Ebû İshâk, Ahmed b. Muhammed, Arâisü'l-Mecâlis, s. 231; el-Aynî, Bedru'd-Dîn Mahmûd b. Ahmed, Umdetü'l-Kârî, IX/90-91, İstanbul, 1308 H.

(6) el-Aynî, a.g.e., IX/90.

(7) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 231.

(8) Heller, Bernhard, «Lokmân», İslâm Ansiklopedisi (İ.A.), VII/65, s. 1, İstanbul 1970.

İbn Abbâs (3 H.Ö. - 68 H./619 - 687 M.) ve Sa'îd b. el-Müseyyeb (13 - 94 H./634 - 713 M.)'den, marangoz, habeşi bir köle; ayrıca Sa'îd b. el-Müseyyeb'den terzi olduğu (9), ez-Zeccâc (241 - 311 H./855 - 923 M.)'dan yorgancı olduğu rivayet edilmiştir. Kısacası, sanat sahibiydi. Bir rivayete göre de koyun çobanı idi (10).

İbn Ebî Hâtim (240 - 327 H./854 - 938 M.)'in Mücâhid (21 - 104 H./642 - 722 M.)'den rivayet edildiğine göre iri dudaklı, çatlak ayaklı, siyah bir köle idi (11).

İkrime (Ö. 13 H./634 M.)'den gelen bir rivayete göre o, peygamberdi. es-Sa'lebî (Ö. 427 H./1035 M.) : «Ülemâ onun hakîm olduğunda müttefiktirler. Peygamber olduğunu yalnızca İkrime söylemiştir» diyor (12).

Hakîm (hekim), kendisine hikmet verilen demektir. Hikmet ise, bilgi, işlerde isabet, veya Allah'ın kalbe yerleştirip orayı onunla aydınlattığı bir şeydir (13).

Kendi adıyla anılan surede şöyle buyrulmaktadır : «And olsun ki Lokmân'a, Allah'a şükretmesi için hikmet verdik. Şükreden kimse, ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden ise, bilsin ki, Allah her şeyden müstağnîdir, öğülmeye lâayık olandır» (14).

İbn Ömer (10 H.Ö. - 73 H./613 - 692 M.)'den rivâyet edildiğine göre, Peygamber (S.A.V.) şöyle anlatır : «Gerçek söylüyorum ki, Lokmân, peygamber değildi, Alah'ın korumuş olduğu, çok düşünen, bilgisi iyice kesin olan, Alah'ı seven, Alah'ın da onu sevip, kendisine hikmet verdiği bir kul idi. Şöyle ki : Bir öğle vakti uyuyordu. Ona rüyada bir ses geldi : Ey Lokmân, seni Allah, yeryüzünde halife yapıp, insanlar arasında doğru olarak hükmetmek ister misin ? Sese şöyle cevap verdi : Eğer Rabb'im beni serbest bırakırsa sağlık ve selâmetlik (hekimlik) tarafını kabul eder, belâ ve sıkıntı istemem. Yok eğer emir kesinse, o zaman canla baş üstüne. Zira biliyorum ki, eğer beni halife yaparsa bana yardım eder ve beni korur. Melekler dediler ki : Niçin ey Lokmân ? Cevap verdi :

(9) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 231.

(10) el-Hâzin, a.g.e., III/522.

(11) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 231.

(12) Aynı yer.

(13) el-Hâzin, a.g.e., III/522.

(14) el-Kur'ân, sûre XXXI, Lukmân, âyet 12.

Çünkü hâkim, en şiddetli ve en sıkıntılı durumdadır. Zulüm onu kaplar. Eğer doğru hüküm verirse kurtulabileceğini umarım. Eğer yanılırsa cennetin yolunu şaşırır. Dünyada değersiz olan, şeref sahibi olandan daha hayırlıdır. Dünyayı âhirete tercih edeni dünya sürüp def eder. Âhireti de kalmaz.

Onun bu güzel konuşmasına melekler şaşıp kaldılar. Biraz uyudu, kendisine hikmet verildi. Uyandı ve hikmetle konuşmağa başladı. Sonra Davud (A.S.)'a nidâ olundu. O, Lokman'ın şart koştuğu şeyi şart koşmadan halîfeliği kabul etti. Birkaç defa hataya düştü, her defasında Allah onu afvediyordu. Lokmân, hikmetiyle ona vezirlik yapıyordu. Dâvûd (A.S.) ona dedi ki : Ey Lokman, ne mutlu sana ! Sana hikmet verildi, belâ senden uzaklaştırıldı. Dâvûd'a halîfelik verildi, belâyaya ve fitneye uğratıldı» (15).

Ömrü ve Ölümü :

Zamanı, Hz. İsâ ile Hz. Muhammed (S.A.V.) arasındadır. Eyle ve Medyen taraflarında yaşamış ve Eyle'de vefat etmiştir (16). Bir rivayete göre o, Yunus Peygamber zamanına kadar yaşamıştır (17).

Ona uzun bir ömür geçirmesi teklif edilmişti. Hayatının süresi olarak 7 kartal hayatının süresini seçti. Şöyle ki : Bir kartal yetiştiriyor, bu ölünce bir ikincisini besliyor. Böylece 6 kartal besledi ve kendisi hayatta kaldı. Yedincisi olan Lübed (müddet) kanatlarını kaldırmadığı sırada, Lokmân onu uçmağa teşvik ettiyse de faydası olmadı, Lübed öldü ve onunla beraber Lokmân da öldü (18).

Ebû Hâtim es-Sicistânî (Ö. 248 - H./862 M.)'nin Kitâbü'l-Mu'ammerin'i, uzun bir hayata kavuşanlar arasında Lokmân'a ikinci yeri verir. En çok yaşayan Hızır'dır, sonra Lokmân gelir. Sonuç olarak : 80'er yıllık 7 kartal ömrünün toplamı, 560 yıl yaşamış oluyor (19). Ancak türlü rivayetlerde bu yılların sayısı 1.000, 3.000 ve hattâ 3.500'e kadar çıkar (20).

(15) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 231

(16) Miras, Kâmil a.g.e., IX/162.

(17) Heller, aynı makale, İ.A., VII/65, sü. 2, 66, sü. 1.

(18) Heller, aynı makale, İ.A. VII/64, sü. 2, 65, sü. 1.

(19) Heller, aynı makale, İ.A., VII/64, sü. 2.

(20) Heller, aynı makale, İ.A., VII/64, sü. 2, 65, sü. 1.

el-Evzâ'î (88 - 157 H./707 - 774 M.), Abdu'r-Rahmân b. Harmelle'den rivayet ediyor : Sa'îd b. el-Müseyyeb'e siyah birisi gelip sor-du. Sa'îd ona dedi ki : «Siyah olduğun için üzülme. Zira insanların hayırlılarından siyah üç kişi vardı : Bilâl (Ö. 20 H./64 M.), Ömer b. el-Hattâb (40 H.Ö. - 23 H./584 - 644 M.)'ın kölesi Mihca', Lokmân Hekim de Mısır siyahlarından Nûbe'li, çok güçlü, siyah biriy-di» (21).

Halk arasındaki söylentiye göre Lokmân, bitkilerin dilinden anlayan ve ölümsüzlüğün ilâcını arayan bir hekimdir. Çukurova'da birbiriyle konuşan çiçeklerden bu ilâcın nasıl yapıldığını öğrenir. Fakat öğrendiklerini yazdığı kâğıt, Ceyhan nehri üzerindeki Misis köprüsünde elinden uçar. Böylece ölüm, insanoglunun çare bulamadığı felâketlerden biri olarak kalır (22).

Lokman ve Diğerleri :

Onun, ilk çağda yaşayan Yunan Hekimi Galenos, Âd oğlu Lokmân, Bile'am ve Ahikâr ile karıştırıldığına başta işaret etmiştik. Halk arasında efsaneleşen İbn Sînâ hikâyeleri zaman zaman Lokmân Hekim hikâyeleriyle de karıştırılmıştır (23).

Hipokrat'tan önce 8 asır devam eden Aesculape tedavi mabed-leri (Asclépiades) vardır. Bunlardan biri Bergama'dadır (24). Efsaneleşmiştir. Efsaneler hep, yaşamış birine yapılır. Asılsız değildir. Hippocrate Aesculape'ın 16. batın evlâdı kabul edilir. Esasen bütün hekimler de Aesculape'ın ailesinden, çocuklarından ve torun-larından sayılır. Ancak bütün bunlar manevî bağlılığı ifade eder (25).

İslâm'da da Lokman Hekim, hekimlerin babası ve piri kabul edilir. Daha dün yaşamış olan Nasreddin Hoca'mız bu kadar efsaneleştirilirse, o kadar eski bir devirde yaşamış olan Lokmân Hekim'in, hayâtî önem taşıyan varlığı dikkate alınınca, bu derece efsaneleşmiş olması anormal sayılamaz.

(21) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 231.

(22) Meydan Larousse, VIII/41, sü. 3.

(23) Ünver, Süheyl, Tıp Tarihi, II/87. İstanbul 1938.

(24) En eskisi Tiran mabedi, en meşhurları da Trika, Rodos, Epidaure, Bergama ve İstanköy'de olanıdır.

(25) Ünver, Süheyl, a.g.e., II/46.

İslâm ve Türk dünyasında veli veya nebi olduğu kabul edilen Lokman Hekim'i de pek eskiden yaşadığına göre Aesculape efsanesinin aynı bir şahıs saymak yerinde olur zannı vardır.

Lokman Hekim efsaneleri Anadolu'da Aesculape efsaneleri ile karışmıştır. Lokman Hekim gibi Aesculape da ölüleri diriltmeğe başladığından (26) Jüpiter'i kızdırmış, bu suretle dünyanın düzeni bozulacak diye tanrı onu yıldırımla öldürmüştür. İslâm ve Türk mitolojisinde «Her derde derman olan Lokman bile ölüme çare bulamamıştır» denir. Bergama'da ve Amasya'da Lokman Hekim efsaneleri ve İbn Sina'nın halk dilinde dolaşan efsaneleri de Aesculape efsanelerine bir çok yönlerden benzer (27).

Devrimizde Lokmân Hekim ile ilgili bir hikâye (ki gerçek olan bir hikâye) bana değerli arkadaşımız sayın Dr. Özcan Aşçıoğlu tarafından anlatıldı.

Hikâyeye göre bir hasta için doktorlar, mutlaka ameliyat olması gerektiğini, olmadığı takdirde ancak iki ay yaşayacağını söylemişler, adam ameliyat olmak istememiş. Ancak Allah katında muteber bir kişi olmalı ki, o günlerde bir gece rüyasında Lokman Hekim gelip onu ameliyat ve tedavi ederek, «Artık iyileştin, ölümün bu hastalıktan olmayacak» demiş, adam uyandıktan sonra hastalıktan hiç bir eser kalmadığını görmüş ve daha 20 yıl kadar yaşamış.

Lokman Hekim'in Resmi ve Falı :

Hayatı efsanelere karışan bu büyük hekime eskiden Lokman ismi verilmiş ve efsaneleşen söz ve hikâyeleri birçok hekim ve filozoflara izafe edilmiştir. Bu cihetle Lokman'ın muhtelif memleketlerde muhtelif isimler alan ve tababet ilâhı gibi telakkî edilen aynı şahıs olmasını pek kuvvetle zannediyoruz.

Lokmân Hekim hakkında şimdiye kadar hiç bir yerde hakiki veya tasavvurî bir resme rastlamadım. Bu cihetle izafe olunan bu namın kıymeti fazladır. Topkapı sarayında Hazine Kütüphanesinde 1703 No.'da kayıtlı Türkçe Falname eserinde bir resmi bulunmaktadır (28). Resmi muvacehesinde falı da yazılıdır. Falı uğurludur ve şöyledir :

(26) a.e., II/49.

(27) a.e., II/50.

(28) Resim 1603 - 1617 arasına aittir ve Türk hekimi kıyafetindedir.

«Fâlünde senün çü geldi Lukmân Hakîm,
Hiç hâtırına getürme sen havfile bîm.
Gönlünde senün her ne murâdun kim vâr,
Hâsıl ider elbette Hudâvend-i Kerîm.»

«Ey fâl sâhibi bil ve âgâh ol ki, Lukmân Hakîm senün fâlünde gelmiştir. (Müjdeler) olsun sana ki renc -ü- zahmet-i şiddetden ve belâ vü mihnet küdürerinden necât -ü- halâs buldun. Eğer sefer etmeğe niyyetün (varsa) bilâ tevakkuf revân ol. Zîrâ çok fâyide bulursun. Ve dahî âlûm ve sâtım ve şerik olmak ve nikâh eylemek ve dahî ekâbir ve ulular görmek ve hâcet dilemek ve her işlere ibtidâ itmek mübârek ve mes'ûddır. Ve dahî kûl ve câriye ve devâbb kısmını almak revâdır. Zîrâ düğeli işlere gâyetle eyûdür. Ammâ lâ-yık olan oldır ki, namâz-ı ferâyıdde kâhül olmayasın. Ve fukarâ vü mesâkine sadaka ve hayrât eyleyesin ve zikrullahdan hâli olmayasın. Tâ murâduna irişesin» (29). Biraz daha sade bir dille : «...Be-şâret olsun sana ki, renc -ü- zahmet, belâ ve mihnet kederlerinden kurtuldun. Eğer ki sefer etmeğe niyyetin varsa bilâ tevakkuf revan ol, çok faide bulursun. Alım ve satım, şerik olmak, nikâh eylemek, büyükleri ve uluları görmek, hacet dilemek, her işe başlamak mübarek ve mes'uttur... Bütün işlere gayetle iyidir... Fakirlere ve miskinlere sadaka ve hayırlar yap. Allah'ın zikrinden boş kalma ki, muradına eresin.»

Eserin ressamı Kalender isminde bir Türk sanatkârıdır. Lokmân Hekim'i bir kaplana binmiş görüyoruz. Elinde bir muâlece tası vardır. Ressam bunu XVII. asır Türk kıyafetinde yapmıştır. Kuvvetli bir hayvana binmiş olarak gösterilmesi, ressamın an'ane suretiyle devam eden bilgiye vukufundan doğmuştur. Bunun eski bir efsanesi vardır : Anadolu'da 5.000 yıl önce yaşamış Eti'lerin ilâhlarında bunu görüyoruz. Bu eski ilâhlar kudret ifade eden vahşî hayvanlar üzerinde gösterilmiştir. Ressamın buna vukufu an'anenin halk arasında tarihten daha kuvvetli olduğunu gösterir.

Eski Mısır'da Hürmüz (Araplar bununla, Hz. Âdem'den sonra ikinci peygamber olan İdrîs'i kastederler), eski Hind'de Danuvantari, eski İran'da Trita, eski Yunanlılarda Eskülâp (Aesculape), İslâm dünyasında Lokman Hekim, Asya'nın şimal Türklerinde Lokamo, birbirine izafe edilen efsaneleriyle hep aynı şahsın muhtelif memleketlerde aynı isimlerle anıldığını bize hatırlatıyor. Hattâ

(29) Ünver, Süheyl, a.g.e., II/218.

Lokman Hekim'e izafe edilen efsanelerden bazılarının İbn Sînâ'ya bile izafe edildiğini yukarıda gördük.

Şarkta her efsanenin bir mazisi vardır. Efsaneleşerek ilâhlaştırılan eski büyük hekimlere uydurma rivayetler, şarkta yaşamamış bir şahsa efsane yapılmamıştır. Bunlar yaşamış büyük hekimlerdendir. Her memlekette muhtelif isimlerle anılmıştır. Lokman Hekim de öldükten yüzyıllarca sonra efsaneleşen büyük hekimlerdendir.

Nasrettin Hoca'mıza izafe edilen şu hikâyenin de Lokman'a ait olduğu söylenir :

Oğlu ile beraber bir eşek üzerinde pazar yerinden geçer. Halk kendisini eşek üzerinde, oğlunu da yayan yürümekte görünce : «Vicdansız adam, kendisi eşeğe binmiş, körpe çocuğu yürütüyor» derler. Bunun üzerine oğluna : «Oğlum, bak, halk beni ayıpladı. Şimdi ben ineyim de eşeğe sen bin, pazardan öyle geçelim» der. Öyle yaparlar. Ahali bu durumu görünce çocuğu ayıplayarak : «Ne zamana kaldık, oğlu eşeğe binmiş de yaşlı babasını yürütüyor» derler. Bu defa : «Oğlum, görüyorsun ya, seni de ayıpladılar. Şimdi sen ve ben, ikimiz de eşeğe binip pazardan öyle geçelim» der ve böyle yaparlar. Ahali bu sefer de : «Merhametsizler, ufacık eşeğe baba-oğul binmişler» diye ikisini de ayıplarlar. Bunun üzerine oğluna : «Oğlum, gördün ya, ahali ikimizi de ayıpladı. Şimdi sen de, ben de inelim ve boş eşekle pazardan bir daha geçelim» der. Öyle yaparlar. Ahali onları bu halde geçer görünce bu defa : «Bunlarda akıl yok mu ? Eşek boş gidiyor da üstüne binmiyorlar» derler. Bu söz üzerine oğluna dönerek : «Oğlum, görüyorsun ya, halk her şeye bir kusur buluyor. Onların sözüne bakarak dünyada hiç bir şey yapamazsın. Kurtuluş ancak kendi akıl ve şuurunla hareket etmendedir» diyerek oğluna değerli bir fikir verir (30).

Kendine Verilmiş Olan Hikmetlerden Damlalar :

1. Allah, kendisine bir şey emânet edildiğinde onu hıfzeder (31).

2. Gördüğünü gizlemek, şüphe ettiğini açıklamaktan daha güzeldir (yüzüğünün taşında yazılı idi) (32).

(30) Pilâvoğlu, Kemal, a.g.e., s. 31 - 32.

(31) Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, el-Müsned, II/87, İstanbul 1982.

(32) Serdaroğlu, Ahmet, İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi, II/809 - 810, İstanbul 1975.

3. Üç şey üç şeysiz bilinmez : İlim, gazab ânında; şecâat, savaş meydanında; kardeşlik ise ihtiyaç ânında bilinir (33).

4. Sonunu gören, pişmanlıktan emîn olur (34).

5. Dostlarının bir şeyini reddetme, fakat Allah'ın istediğinden başka türlü hareket edecek kadar da ileri gitme ! (35).

6. Sakın elibsesi eskidir diye kimseye hakaret etme ! Çünkü onun da, senin de Rabb'iniz birdir (36).

7. Su nasıl mahsul için lâzımsa, dayak da öylece çocuklar için lâzımdır (37).

8. Ona : «Edebi kimden öğrendin ?» diye sormuşlar, «Edebsizlerden !» demiş ve «Onlarda görüp de beğenmediğim hareketleri ben yapmaktan sakındım» diye izah etmiş (38).

9. Sormuşlar : «Hikmetin nedir ?» Cevap vermiş : «Benden gizlenen şeyi araştırmadım. Üzerime lâzım olmayan şeyin üzerinde durmadım» (39).

10. Hz. Dâvûd'un yanına varır ki, Dâvûd (A.S.) demirden zırh yapıyor. Hz. Lokmân böyle bir şeyi hiç görmemiş olduğundan buna hayret eder. Ne yaptığını bilmediğinden, sormak isterse de hikmeti buna mâni olur ve bir türlü soramaz. Dâvûd (A.S.) işini bitirip, yaptığı şeyi giydikten sonra : «Bu, harb için güzel bir zırh oldu» deyince, Lokmân kendi kendine : «Sükût hikmettir, fakat susmasını bilenler azdır» der (40).

11. Lokmân, tek başına oturur ve uzun uzun düşünürdü. Dostları kendisine uğrar ve sorarlardı : «Niye yalnız oturuyorsun ? Topluma karışıp, onlarla kaynaşsan daha iyi olmaz mı ?» Cevap : «Yalnızlık, düşünce için daha uygundur. Düşünce, insanı cennet yoluna girdirir» (41).

12. Yunan topraklarında bir kervanı soydular, hadsiz hesapsız mallarını aldılar. Bezirgânlar ağlaşıp sızlaştılar. Allah'ı ve Pey-

(33) Aynı eser, III/401.

(34) Aynı eser, IV/713.

(35) Heller, adı geçen makale, İ.A., VII/65, sü. 2.

(36) el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, İhyâü Ulûmi'd-Dîn, IV/200, İstanbul 1321.

(37) Heller, adı geçen makale, İ.A., VII/65, sü. 2.

(38) Eroğlu, Hakkı, Gül Suyu (Gülistan Tercemesi), s. 78, Niğde 1940.

(39) Serdaroğlu, a.g.e., III/257.

(40) Aynı eser, III/258 - 259.

(41) Aynı eser, IV/764.

gamber'i şefâatçi getirdiler, fayda vermedi. Kervan halkı arasında Lokmân Hekim de vardı. Dediler ki : «Şunlara biraz hikmet ve öğüt versen, belki tesiri olur da mallarımızın bir kısmını bırakırlar. Yazık, bu kadar servetimiz mahvoluyor!» dedi ki : «Mallardan ziyade bunlara israf edilecek hikmete yazıktır» (42).

13. Sormuşlar : «Hikmeti kimden öğrendin?» Cevap vermiş : «Körlerden!» ve şöyle açıklamış : «Çünkü onlar basacakları yeri iyice tasarlamadıkça ayaklarını koymazlar» (43).

14. Bir gün Lokmân'la arkadaşlarını efendileri bağa gönderir ve meyveleri toplayıp getirmelerini emreder. Arkadaşları meyveleri yiyip bitirirler ve elleri boş geri dönerler. Lokmân'ı da bunun için suçlarlar. Lokmân'ın tavsiyesi üzerine, efendileri hepsine bol sıcak su içirtir. Lokmân yalnız su kusar, diğer köleler su ile beraber meyveleri de çıkarırlar (44).

15. Efendisi, sarhoşken, bütün bir denizi içeceğini söyleyerek bahse girer. Sarhoşluğu geçince, Lokmân'a akıl danışır. O da, efendisi ile bahse girmiş olanlara, ilk önce, denize dökülen bütün nehirleri kapamaları gerektiğini, çünkü efendisinin, elbette denize dökülen ırmakları değil, yalnız bütün bir denizin suyunu içmekle öğündüğünü söyler (45).

16. Kendisini görenler, siyahlığından dolayı, ondan böyle hikmetlerin zuhuruna hayret etmişler, fakat o, onlara : «Yüzüm siyahsa da kalbim aktır. Dudağım kalınsa da ondan çıkan sözler incedir» diyerek hikmetin kalb aklıyla ve ihlâsla meydana geleceğini anlatmıştır (46).

17. Bir zat : «Ey Lokmân, insanlarla nasıl dost olalım?» dedi. O da : «Sıkı dost olmak istiyorsan, onunla önce bir kere dögüş, kötü söz söyle. O adam sana yumuşaklıkla söz söyler, seni kırmağa çalışırsa, o adamın dostluğu dünyada az bulunur, onunla hemen dost olabilirsin. Ama senin sözüne derhal kötülükle karşılık verirse ondan kaç. O adam, er-geç senin için yılan ve akreptir» diye cevap verdi (47).

(42) Eroğlu, Hakkı, a.g.e., s. 75.

(43) Aynı eser, s. 16.

(44) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 232.

(45) Aynı yer.

(46) Pilâvoğlu, Kemal, Ümid'e Kur'an'dan İbretler, s. 23, Ankara 1951.

(47) Aynı eser, s. 23 - 24.

18. Efendisi ona, tarlaya susam ekmesini emreder. O da susam yerine arpa eker. Bahar gelince efendi tarlada susam yerine arpa bittiğini görür ve hayret eder. «Ey Lokmân, ben sana bu tarlaya susam ekmeni söylemiştim, sen niçin arpa ektin?» der. O da : «Hayır, ben arpa ekmemişim, susam ekmişim, arpa bitmiş, ben ne yapayım?» deyince efendisi : «Ey Lokmân, nasıl olur da susam ekilir, arpa biter?» der. Artık Lokmân da : «Efendim, nasıl olur da bu dünya tarlasına kötülük eken âhirette iyilik biçer? Sen bu dünyada kötülük ekiyorsan, âhirette nasıl iyilik biçip cennete girebilirsin?» diyerek efendisine bir ders verir ve onu yola getirir (48).

19. «Ayağımı sıcak tut, başını serin, gönlünü ferah tut, düşünme derin» veya «... az ye, düşünme derin» veya «...yoksa dert bulursun pek derin» şeklindeki ata öğüdümüzün de Lokmân He-kime ait olduğu söylenir.

20. Efendisi ona bir koyun kesmesini, emretmiş, kesmiş. «Onun en iyi iki lokmasını getir» demiş, dil ve kalbi getirmiş, «Bundan daha iyi bir şey yokmu idi?» deyince : «Hayır» demiş. Efendisi de susmuş. Sonra bir gün yine ona bir koyun kesmesini söylemiş, kesmiş. «Ondan en kötü iki lokma getir» demiş, o yine dili ve yüreği getirmiş. Bu defa efendisi demiş ki : «Sana en iyi iki lokma getirmeni söyledim, dili ve yüreği getirdin, sonra en kötü iki lokma getirmeni söyledim, yine dil ile yüreği getirdin.» Lokmân demiş ki : «Onlar iyi olursa onlardan daha iyisi olamaz, onlar kötü olursa da onlardan daha kötüsü olamaz» (49). Aynı rivayet Aesopos'a da nisbet edilir ve Aesopos'un dili diye meşhur olmuştur (50).

21. İlk hikmeti şu olmuştur : Bir gün efendisiyle beraber iken efendisi tuvalete girmiş ve orada çokça oturmuştu. Lokmân seslendi : «Tuvalette uzun süre oturmak, ciğer hastalığı, basur ve kafanın ateşlenmesine yol açar. Birazcık otur ve kalk!» Efendisi hemen çıktı ve tuvaletin kapısına bu hikmeti yazdı (51).

22. Sağlık gibi mal, gönül hoşluğu gibi nimet yoktur (52).

23. «Yüzün ne kadar çirkin» demişler, «Nakşı mı ayıplıyorsunuz, yoksa nakşedeni mi?» demiş (53).

(48) Aynı eser, s. 30 - 31.

(49) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 232.

(50) Heller, adı geçen makale, İ.A., VII/66, sü. 1.

(51) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 232.

(52) Aynı yer.

(53) Aynı yer.

24. «İnsanların en şerefli hangisidir?» demişler, «Kötülük yaparken insanların görmesine aldırmayan» cevabını vermiş (54).

25. Başına insanlar toplanmış olduğu halde Lokmân'a bir adam gelip sorar : «Sen filân yerde çobanlık yapan siyah köle değil misin?» «Evet» der. «Peki, bu gördüğüm duruma nasıl geldin?» deyince : «Doğru konuşmak, emâneti yerine vermek ve kendimi ilgilendirmeyen şeyleri terketmek suretiyle» der (53).

26. Bir seferden dönüyordu, kölesi onu karşıladı. «Babam nasıl?» diye köleye sordu. «Öldü» deyince : «el-Hamdülillâh, işim kendime kalmış» dedi. «Karım nasıl?» diye sordu, «O da öldü» deyince : «Döşөгim değişmiş» dedi. «Kızkardeşim nasıl?» dedi, «O da öldü» deyince : «Namusum korunmuş oldu» dedi. «Peki, kardeşim nasıl?» sorusuna da, «Öldü» cevabını alınca : «İşte şimdi belim kırıldı» dedi (56).

Oğluna Öğütleri :

1. «Ey oğulcuğum ! Allah'a eş koşma, doğrusu eş koşmak büyük zulümdür» (57).

Abdullah b. Mes'ûd (Ö. 32 H./653 M.) (R.A.) rivayet ediyor : «İşte güven; onlara, inanıp imanlarına zulüm karıştırmayanlardır. Onlar doğru yoldadırlar» (58) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olunca şartlar Müslümanlara ağır gelerek : «Yâ Resûlallah, bizim hangimiz nefesine zulmetmez (günah işlemez) ki onun imanı nefesine zulmetmekle şaibeli olmasın?» demişlerdi. Resûlullah (S.A.V.) de onlara : «Bu âyetteki zulüm sizin sandığınız gibi değildir. O zulüm, şirk demektir. Lokmân'ın, oğluna nasihat ederken, «Ey oğulcuğum ! Allah'a eş koşma, doğrusu eş koşmak büyük zulümdür» (59) dediğini işitmediniz mi ? cevabını verdi (60).

2. «Ey oğulcuğum ! İşlediğin şey, bir hardal tanesi ağırlığından olsa da, bir kayanın içinde veya göklerde, yahut yerin derinlik-

(54) Aynı yer.

(55) Aynı yer.

(56) Aynı yer.

(57) el-Kur'ân, sûre XXXI, Lukmân, âyet 13.

(58) el-Kur'ân, sûre VI, el-En'âm, âyet, 82.

(59) el-Kur'ân, sûre, XXXI, Lukmân, âyet, 13.

(60) el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, el-Câmiu's-Sahîh, IV/112-113; 137; VI/20; İstanbul 1981; Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahîh, I/114-115, İstanbul 1981; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, a.g.e., I/378, 424, 444.

lerinde bulunsa, Allah onu getirip meydana kor. Doğrusu Allah Latif'tir, haberdârdır» (61).

3. «Ey oğulcuğum ! Namazı kıl, uygun olanı buyurup fenalığı önle, başına gelene sabret; doğrusu bunlar, azmedilmeğe değer işlerdir» (62).

4. «İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; Allah, kendini beğenip öğünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmez» (63).

5. «Yürüyüşünde tabii ol; sesini kıs. Seslerin en çirkinini şüphesiz merkeplerin sesidir» (64).

6. «Yavrum, âlimlerle beraber otur, onları dizlerinle sıkıştır. Çünkü Allah, gökten (indirdiği) yağmurla ölü yeri canlandırdığı gibi, kalbleri de hikmet nuru ile diriltir, canlandırır» (65).

7. «Oğlum, ülemâ ile mücâdele etme (tartışma) ki sana kızarlar» (66).

8. «Oğlum, dizlerinle ülemâyı sıkıştır ve ilim meclisine sokul, fakat onlarla tartışıp onları kızdırma ! Dünyadan yetecek kadarnı al, fazlasını âhiret için infâk et ! Sıkıntıya düşüp başkasının sırtına yük olacak şekilde dünyayı tamamen terketme ! Oruç tut, fakat orucun, şehvetini kırsın, şehvetini kıracak şekilde oruç tut, namazına zarar verecek şekilde değil ! Zira namaz, oruçtan faziletlidir. Âdî kimselerin meclisine katılma ! Riyâkârların arasına sokulma !» (67).

9. «Yavrum, ülemâyâ karşı öğünmek, serserilerle münâkaşa etmek, veya topluluklarda gösteriş yapmak için ilim öğrenme; ilme boş verip câhilliği tercih etme ! Evlâdım, ilim toplantılarını gözüne yeğ tut. Allah'ı anan bir grup gördün mü hemen onların yanına otur. Çünkü eğer sen biliyorsan, ilmin sana faydalı olur, bilmiyorsan da sana öğretirler. Hem belki Allah onlara bir rahmet gönderir de onlarla beraber sana da (rahmet) dokundurur. Allah'ı anmayan bir grup görürsen onlarla beraber oturma ! Zira eğer sen bi-

(61) el-Kur'ân, sûre XXXI, Lukmân, âyet, 16.

(62) el-Kur'ân, aynı sûre, âyet 17.

(63) el-Kur'ân, aynı sûre, âyet 18.

(64) el-Kur'ân, aynı sûre, âyet 19.

(65) Mâlik b. Enes el-Asbahî, el-Muvatta', II/1002, İstanbul 1981.

(66) Serdaroğlu, a.g.e., III/266.

(67) Aynı eser, IV/102.

liyorsa bile ilmin sana fayda vermez, bilmiyorsa da senin sapıklığını (veya aczini) arttırırlar. Belki de Allah, onlara bir azap gönderir ki onlarla beraber sana da (azabı) dokundurur» (68).

10. «Oğlum, amel ancak yakîn (kesin bilgi) ile yapılır, herkes yakînine göre amel eder. Amel eksikliği yakîn eksikliğinden ileri gelir» (69).

11. «Oğlum, helâl kazançla yoksulluktan korun ! Yoksul düşen kimse üç musibetle karşılaşır : a) Din zayıflığı : Çünkü fakirlik insanı kötülüğe sürükler. b) Akıl zayıflığı : Zira ihtiyaç düşüncesi insanı şaşırır. c) Mürüvvet ve insanlığı kaybolur. Bunlardan daha büyüğü de, insanların maskarası olur» (70).

12. Oğlu soruyor : Bir insanın en iyi hasleti hangisidir ? «Din !» İki haslet olursa ? «Din ve mal» üç haslet olursa ? «Din, mal ve hayâ !» Dört haslet olursa ? «Din, mal, hayâ ve güzel huy !» Beş haslet olursa ? «Din, mal, hayâ, güzel huy ve cömertlik !» Altı haslet olursa ? «Oğlum, bu saydığım beş haslet kimde bulunursa, o zat müttakî, pak ve temizdir. Allah'ın dostu olup, şeytandan uzaktır» (71).

13. «Oğlum, ben sana bir takım hasletler tavsiye edeceğim. Sen bunları yerine getirirsen, mensubu olduğun cemiyetin reisi olursun : Yakın-uzak, kim olursa olsun, herkese tatlı davran ! İyiden de, kötüden de cehâletini gizle ! Dostlarını koru, yakınlarını ziyaret et ! Gammazlığa kıymet vermiyeceğine, arayı bozacak azgınlığın sözünü dinlemeyeceğine dair onlara teminat ver ! Öyle arkadaşlar seç ki, ayrıldığınız zaman ne sen onları, ne de onlar seni dillerine dolasınlar ! (72).

14. «Oğlum, dünya derin bir deryâdır. Çok kimseler burada boğulmuştur. Bu deryada boğulmaktan kurtulmak için senin gemin takvâ ve Allah'a saygı, yatağın Allah'a iman, yelkenin Allah'a tevekkül olsun. Yoksa kurtuluş zordur» (73).

15. «Oğlum, dünyayı sat, âhireti al ! Böylece bu alışverişinde her iki taraftan da kâr edersin. Sakın âhiretini satıp dünyayı alma ! Zira bu suretle her iki taraftan zarar edersin» (74).

(68) ed-Dârimî, Ebû Muhammed, Abdullah b. Abdu'r-Rahmân, es-Sünen, s. 105, İstanbul 1981; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, a.g.e., I/190.

(69) Serdaroğlu, a.g.e., I/186.

(70) Aynı eser, II/165 - 166.

(71) Aynı eser, III/122.

(72) Aynı eser, III/351.

(73) Aynı eser, III/467.

(74) Aynı eser, III/469.

16. «Oğlum, mide dolunca tefekkür (fikir) uyur, hikmet lâl olur (ölür) ve âzâlar ibadet yapamaz hale gelir» (75).

17. «Oğlum, dilencilikle yüzünün suyunu gidertme ! Hiddetinin peşine düşüp rezil olma ! Haddini bil ki, geçmişin sana fayda versin» (76).

18. «Oğlum, yalandan sakın ! Zira o, serçe eti gibi tatlıdır. Ondan az kimseler kurtulabilir» (77).

19. «Oğlum, kalbin katı olduğu halde insanların sana hürmet etmesi için kendini Allah'tan korkar gibi göstermeye çalışma !» (78).

20. «Oğlum, hayreti mucip olmayan lüzumsuz yerlerde gülme ! Lüzumsuz yerlerde gezme ! Üstüne lâzım olmayan şeyi sorma ! Başkasının servetini koruyacağım diye kendi servetini mahvetme ! Senin malın, infak edip, kendin için takdim ettiğindir. Başkasının malı, vereseye terkettiğindir. Oğlum, merhamet eden merhamet bulur, sükût eden selâmete erer. Hayır söyleyen kâr eder, kötü konuşan günaha girer. Diline hâkim olmayan pişman olur» (79).

21. «Oğlum, hasta olmadan önce tabib çağır» (80).

22. «Oğlum, bir hata işlediğinde hemen akabinde sadaka ver» (81).

23. «Oğlum, ölümden şüphe ediyorsan uyku uyuma ! Uyuduğun ve uyumak zorunda kaldığın gibi ölüme de mahkûmsun. Dirilmekten de şüphe ediyorsan, uykudan uyanma ! Uykudan uyandığın gibi, öldükten sonra da dirileceksin» (82).

24. «Oğlum, kötü kadından sakın ! Çünkü o, vaktinden önce seni kocaltır. Kadınların şerrinden kork ! Çünkü onlar iyiliğe çağırmaz. İyi olanlarından bile kendini korumağa çalış !» (83).

(75) el-Kâdî İyâd b. Mûsâ, Ebu'l-Fadl el-Yahsubî, eş-Şifâ' bi-Ta'rîfi Hukûkî'l-Mustafâ, I/66, İstanbul 1290 H.

(76) Serdaroğlu, a.g.e., III/393.

(77) Aynı eser, III/306.

(78) Aynı eser, III/706.

(79) Aynı eser, IV/102 - 103.

(80) Heller, aynı makale, İ.A., VII/65, sü. 2.

(81) Serdaroğlu, a.g.e., I/630.

(82) Aynı eser, I/1000.

(83) Aynı eser, II/118.

25. «Oğlum, hiç bir zaman susmaktan dolayı pişman olmadım. Pişmanlığım hep sözümünden olmuştur. Susmak hikmetin kaynağıdır. En güzel söz de hayırlı sözdür» (84).

26. «Oğlum, daima tatlı ye!» demiş, oğlu da : «Babacığım, her zaman ben tatlıyı nerede bulayım?» deyince ona : «Az ye de tatlı olsun!» demiş (85).

27. «Oğlum, dünyada çok güzellerle karşılaştım, ama Allah'tan korkandan daha güzelini bulamadım. En ağır yükleri kaldırdım, borçtan daha ağırını göremedim» (86).

28. «Oğlum, büyük taş ve demir taşıdım, kötü komşudan daha ağırını çekmek zorunda kalmadım. Acı tattım, fakirlikten daha şiddetlisini tatmadım» (87).

29. «Oğlum, Allah korkusunu, sermayesiz kâr getiren bir ticâret haline getir» (88).

30. Oğlum, insanlar her gün bir parça eksilip dururken, kendilerine va'dedilen azaptan nasıl korkmazlar?» (89).

31. «Oğlum, iyiliği ancak ona riayet edecek olana yap. Nasıl koçla kurt arasında dostluk olmazsa, iyilik yapanla günahkâr arasında da dostluk olamaz. Çekişmeyi seven, söğülmeye katlanır. Kötü yerlere giren suçlanır. Kötü arkadaş edinen, başını belâdan kurtaramaz. Diline hâkim olamayan pişman olur» (90).

32. «Oğlum, iyilere köle ol; kötülere dost olma!» (91).

33. «Oğlum, emniyetli ol ki, zengin olasın. Kendini, kalbin günahkâr olduğu halde insanlara Allah'tan korkar gibi gösterme!» (92).

34. «Oğlum, âlimlerle tartışma, sonra seni kendileriyle konuşmaktan mahrum ederler. Onlara nezâketle soru sor. Onları ta-ciz edip de kendinden usandırma!» (93).

(84) el-Gümüshânevî, Ahmed Ziyâu'd-Dîn b. Mustafâ, Levâmiu'l-Ukûl Şerhu Râmûzi'l-Ahâdis, III/542, İstanbul 1292.

(85) Pilâvoğlu, a.g.e., s. 29.

(86) Aynı eser, s. 30.

(87) el-Gümüshânevî, a.g.e., III/543.

(88) Aynı eser, III/542.

(89) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 232.

(90) Aynı yer.

(91) Aynı eser, s. 232 - 233.

(92) Aynı eser, s. 233.

(93) Aynı yer.

35. «Oğlum, sana yönelmemiş bir işe talib olma ! Sana yönelen bir işi de itme ! Zira bu, görüşü daraltır, akla kusur teşkil eder» (94).

36. «Oğlum, küçükken edep öğrenirsen, büyüyünce faydalanırsın» (95).

37. «Oğlum, yola çıktığında binek hayvanına güvenme ! Çünkü o, çabucak bir terslikle karşılaşır. Bu da hikmet sahibinin işi değildir. Meğer ki, bir süre kalabileceğin bir yerde olasın. Konağa yaklaşınca atından in ve yürü, sonra kendi işlerinden önce atını bağla ! Sakın gecenin ilk saatlerinde yola çıkma ! Gecenin sonlarında konakla ! Gecenin yarısından sonuna kadar yürü ! Kılıcın, ayakkabın, sariğin, elbisen, su kabın, iğnen, ipliğin ve ayakkabı dikiş malzemen yanında olsun. Kendine ve yanındakilere yetecek kadar ilâç al ! Arkadaşlarına, Allah'a asi olmak dışında her hususta uy ! Vefalı ol !» (96).

38. «Oğlum, sakın baş örtünle yüzünü örtme ! Zira bu, gündüzün şöret, geceleyin şüphe çekicidir» (97). Diğer bir rivayette : «...Geceleyin korkutucu, gündüzün yakışsız bir şeydir» (98).

39. «Oğlum, kendini unutup da halka iyiliği emretme ! Sonra kandile benzersin ki, insanları aydınlatayım derken, kendi kendini yakar» (99).

40. «Oğlum, küçük işleri küçümseme ! Zira küçük şeyler yarın büyür» (100).

41. «Oğlum, yalandan sakın ! Çünkü o, dinini bozar, insanlar yanında şerefini düşürür. O zaman, utanma duygun, güzelliğin ve makamın elden gider, alçalırsın. Konuşsan dinleyen, söyleyen inanan olmaz. Böyle bir hayatta da hayır yoktur» (101).

42. «Oğlum, kötü ahlâktan sakın. Huzursuzluktan ve sabırsızlıktan da sakın ! Bu huylarla sen iyi bir arkadaş edinemezsin. Bunlar yüzünden insanlar senden kaçarlara. İşlerini severek tut,

(94) Aynı yer.

(95) Aynı yer.

(96) Aynı yer.

(97) Aynı yer.

(98) el-Gümüshânevî, a.g.e., III/542.

(99) es-Sa'lebî, a.g.e., s. 233.

(100) Aynı yer.

(101) Aynı yer.

(102) Aynı yer.

acılarına katlan, bütün insanlara karşı iyi huylu ol. Zira ahlâkı iyi olan, güler yüzlü ve geniş olan kimse, iyilerce sayılır, sevilir; kötüler de ondan uzaklaşır» (102).

43. «Oğlum, kendini üzüntüye kaptırma, kalbini öyle şeylerle meşgul etme ! Tama'dan sakın. Kazaya razı ol. Allah'ın sana verdiğiyle kanaat et. Böylece yaşayışın berrak, gönlün sevinçli ve hayatın tatlı olsun. Dünyanın zenginliği hep senin elinde toplansın istiyorsan, insanların elindekine tama etmekten uzak dur. Çünkü peygamberler ve siddîklar bulduklarını, insanların elindekilerden tama'ı kesmekle buldular» (103).

44. «Oğlum, dünya az bir şey, oradaki ömrün daha da az, bir de geri kalan azın azından bir parçadır» (104).

45. «Oğlum, iyiliği lââyık olana yap, lââyık olmayana yapıp, onu ziyan etme. Yoksa dünyada onu kaybetmiş, âhirette de sevabından mahrum kalmış olursun. Tutumlu ol, saçıp, savurma. Malı sınımsız tutma, savurup da dağıtma !» (105).

46. «Oğlum, hikmeti elden bırakma, iyiliğini göreceksin; ona hürmet et, hürmet göreceksin. Hikmetin en üstün ahlâkı, Allah'ın dinidir» (106).

47. «Oğlum, hasedçilerin üç alâmeti vardır : a) Dostunu arkasından gıybet eder, b) Yüzüne karşı yaltaklanır, c) Belâya uğrarsa sevinir» (107).

48. «Oğlum, cenazelere katıl, düğüne katılma. Zira cenaze, âhireti hatırlatır, düğün ise sana dünyayı sevdirebilir» (108).

49. «Oğlum, şu horozdan daha âciz olma ! Sen yatağında uyumakta iken seher vakitleri o öter» (109) .

50. «Oğlum, tevbeyi geciktirme. Zira ölüm ansızın sana gelebilir» (110).

51. «Oğlum câhili sevmeye heveslenme. Onun amelini rıza gösterdiğini zannedebilir» (111).

(103) Aynı yer.

(104) Aynı yer.

(105) Aynı yer.

(106) Aynı yer.

(107) Aynı yer.

(108) el-Gümüüşhânevî, a.g.e., III/542.

(109) Aynı yer.

(110) Aynı yer.

(111) Aynı yer.

52. «Oğlum, söz gümüşse, sükût altundur» (112).

53. «Oğlum, kötülükten uzak dur ki, o da senden uzak dursun. Zira şer, ancak şer için yaratılmıştır» (113).

54. «Oğlum, âlimlerle otur, hekimlerin sözlerini dinle. Zira Allah, yağmur suyu ile yeryüzünü dirilttiği gibi ölmüş kalbleri de hikmet nuru ile diriltir. Çünkü yalan söyleyenin şerefi kaybolur, ahlâkı kötü olanın üzüntüsü çok olur. Kayaları yerinden alıp götürmek, anlamayana söz anlatmaktan daha kolaydır» (114).

55. «Oğlum, câhili elçi gönderme ! Akıllı bulamazsan o görevi bizzat kendin yap» (115).

56.. «Oğlum, başkasının câriyesini nikâhlama ! Sonra çocuklarına uzun bir üzüntü bırakırsın» (116).

57. «Oğlum, insanlar öyle bir zaman görecekler ki, halim selim kimselerin yüzü gülmeyecektir» (117).

58. «Oğlum, yemeğini takvâ sahiplerinden başkası yemesin, işlerinde de âlimlere danış !» (118).

59. «Oğlum, insanların öğmesini beklemeyen ve onların yermesine maruz kalmayan, gönlü onlara muhtaç olmayan ve insanlar ondan rahat eden kimse gibi ol !» (119).

60. «Oğlum, hikmet, zügürtleri padişahların meclisine otur» (120).

61. «Oğlum, bildiğinle amel etmedikçe, bilmediklerini öğrenme !» (121).

62. «Oğlum, sen dünyaya geldiğinden beri dünyaya sırt çevirdin, âhirete yöneldin. Kendisine gitmekte olduğun yer, kendisinden ayrılacağın yerden daha yakındır» (122).

(112) Aynı yer.

(113) Aynı yer.

(114) Aynı yer.

(115) Aynı eser, III/542 - 543.

(116) Aynı eser, III/543.

(117) Aynı yer.

(118) Aynı yer.

(119) Aynı yer.

(120) Aynı yer.

(121) Aynı yer.

(122) Aynı yer.

63. «Oğlum, altunla gümüş (içindeki yabancı maddelerden) ateşle temizlenir. Mü'min de (günahtan) kendisine verilen belâ ile temizlenir» (123).

64. «Oğlum, dilini (Allah'ım, beni mağfiret eyle!) demeğe alıştır. Çünkü Allah'ın, reddolunmayan saatleri vardır» (124).

65. «Oğlum, borçtan sakın! Çünkü o, gündüzün küçüklük, geceleyin ise derttir» (125).

66. «Oğlum, Allah'a öyle bir ümitle bağlan ki, bu ümidin seni, O'na âsi olmaya cür'etlendirmesin! Allah'tan öyle kork ki, bu korku seni, O'nun rahmetinden ümitsizliğe düşürmesin» (126).

Oğlunun adı, En'um olup, kâfir idi. Öğüt vere vere onu Müslüman etti. Bir rivayete göre oğlunun adı Miskem, diğer bir rivayette Mâsân, üçüncü bir rivayette ise Sârân idi» (127).

S O N U Ç :

Hayatı hakkında pek az şey bildiğimiz Lokmân Hekim'in, bizim için en önemli tarafı, hikmetli sözleri ve oğluna öğütleridir. Kâfir olan oğlunu imana getiren öğütleri, gerçekten değerli hikmetlerdir. Ölüme karşı bulduğu ilâcın formülünü kaybetmiş ve insanlığı bu belâdan kurtaramamışsa da, ruhlara hayat veren, iman bahşeden hikmetleriyle nice yaşayan ölümlere can katmış, onları mutlu bir hayata kavuşturmuştur.

Allah Ta'âlâ şöyle buyuruyor: «Ey Muhammed, Rabb'inin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel şekilde tartış» (128).

Hemen anlaşılacağı üzere, hakkı davette, başta hikmet gelmektedir. Hikmet ise, —konu içinde bol bol mütâlaa edildiği gibi— peygamberler ve Allah'ın dilediği kimselere verilmiş bir lütuf ve anlatma kabiliyetidir. Atasözleri, meseller, güzel şiirler ve buna benzer şeyler hikmettir. Demek ki, bu açıdan biz, Lokmân Hekim'in hikmetlerinden de bol bol yararlanabileceğiz.

(123) el-Kâdî İyâd, a.g.e., II/199.

(124) el-Gümüşhânevi, a.g.e., III/543.

(125) Aynı yer.

(126) Aynı yer.

(127) el-Aynî, a.g.e., IX/91.

(128) el-Kur'n, sûre III, Âlu İmrân, âyet 159.

Hikmetten sonra güzel öğütler yer alıyor. Konumuz içinde ayrı bir bölüm olarak, Lokmân Hekim'in oğluna öğütlerini de işlemiş bulunuyoruz ki, aynı davet işinde bunlardan da ayrıca faydalana-
bileceğiz.

Hâlâ sözden anlamayanlar olursa, onlarla tartışmalı, ama en tatlı ve güzel bir biçimde... Yine Alah şöyle buyuruyor : «Eğer ka-
ba ve katı kalbli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi»
(129).

Tebliğ görevini daima uygulamalı bir biçimde yapan sevgili
Peygamberimiz, Hz. Ömer ve sahâbeden bir çoğunun sabrını taşı-
ran hallerde bile, sükûneti elden bırakmamış ve : «Ben, Muham-
med, ümmetini öldürüyor, dedirtmem !» buyurmuştur (130).

İşte burada biz de Lokmân Hekim'in hikmet ve öğütlerini bi-
rer atasözü gibi, ki atasözü haline gelmiş olanlarını gördük ve işa-
ret ettik, kafalarımıza yerleştirip, yerinde nakit para gibi harca-
yarak müsbet sonuçlarını alacağız. Onun, oğluna öğütleri, İslâm
camiası için örnek bir çocuk terbiyesi nümunesi teşkil edeceği gibi,
sağlık ve ahlâk konuları başta olmak üzere bir çok konulardaki gü-
zel sözleri büyüklerimiz için de birer rehber olacaktır.

(130) el-Buhârî, a.g.e., IV/160; V/65 - 66, 66 - 67; Müslim, a.g.e., III/1998 - 1999;
et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, es-Sünen, V/417 - 418, İstanbul
1981; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, a.g.e., III/355, 393.